

matko peić:

hrvatski slikari i kipari

slavonija srijem

zagreb, 1970.

mirjana petričević

U istraživanju hrvatske likovne tradicije Peića najviše zanima XIX i XX st. Ovo vrijeme nastajanja naše posebne umjetničke fizionomije prati analizom izraza svakog pojedinog umjetnika značajnog za njen razvoj. Koliko su tom razdoblju hrvatskog likovnog stvaralaštva pridonijeli slikari i kipari Slavonije i Srijema, glavna je tema ove knjige eseja. U njima otkriva kako je pokrajina između Save i Drave prisutna u hrvatskoj umjetnosti, otkada je ona tematski zanimljiva sa svojim pejzažima i kakve su sve veze koje ujedinjuju umjetnike i kraj koji ih inspirira da ga likovno odraze. Valorizator naših umjetničkih vrijednosti nastoji osvijetliti činjenice likovne prošlosti ove kulturne regije analizirajući djela slikara i kipara koji ne samo podrijetlom nego i opusom ili jednim dijelom svog izraza pripadaju Slavoniji. Osebjunost u sredstvima likovnog izražavanja nastoji objasniti samom prirodom i temperamentom umjetnika ove pokrajine. I dok Matoš osjeća Slavoniju kao Reljkovićevu i Kozarčevu ravnicu, Peić je nalazi i u slikama Hötzenborfa, Waldingera, Kraljevića, Becića, Šestića, Domca i ostalih koji su afirmirali vlastitu umjetničku snagu slikajući njene pejzaže, mrtve prirode i bliske ljude zavičaja.

I gradovi sudjeluju u oblikovanju tradicije sjevernohrvatskog slikarstva. Slavonska Požega zanimljiv je mali grad zbog slikara Gustava Poše i najboljih Kraljevićevih požeških slika. Poša, Karasov suvremenik, kolorist je s uzorima u Flandriji i Nizozemskoj. Utjecaj barokne Flandrije, koji će prema postupku Leibla i Münchenske akademije preuzeti Kraljević i Becić, Peić nalazi na pola stoljeća ranijim slikama Gustava Poše. Po umjetničkoj vrijednosti uspoređuje ih sa slikarstvom starije generacije karlovačko-zagrebačkog kruga (Karas, Quiquerez, Mašić) i osječkog kruga (H. Hötzenborf, A. Waldinger) istražujući kakvim su putovima do nas dolazili odjeci talijanskog, njemačkog i francuskog slikarstva, i za koje su naše slikare njihovi utjecaji bili presudni. Činjenica je da su im bila bliža slikarska rješenja evropskih klasika za ostvarivanje vlastitih osjećanja u oblicima života i prirode nego pravila akademija u kojima se školuju. Slavoncima su bliske tople boje flandrijsko-nizozemske: crna, crvena, žuta; Velázquezova sivila, Manetova zelenila i traženje vlastitih slikarskih putova.

Hugo Conrad Hötzenborf, najveći ruinst XIX st., crta ruševine Iloka, Erduta, Valpova, Orahovice, Bijeje i mnoge spomenike prošlosti u predjelima dotada slikarski nepoznatim. Osječki atelier zamjenjuje prirodom Slavonije. Crta njene ravnice, seljake i pastire na prostranim pašnjacima s više svježine od svojih atelijskih slika.

Još precizniji portretist stare Slavonije bio je Adolf Waldinger. Nakon slikanja borova i jezera postat će slikar slavonskog hrasta, ravničarske vrbe, dravskih bara i izvanredne zbirke crteža šumskog i poljskog bilja. Njegove slike »Jezero« i »Talijanski pejzaž« znače prijelaz od bidermajersko-romantičarskog smjera (Zasche, Karas) prema realističkom (Quiquerez, Mašić).

»Čini se da je tajna originalne Waldingerove umjetnosti u tome što je karakter slavonske prirode — konceptualna tišina i jasnoća konture predmeta izoliranih na čistom

horizontu — prešao u karakter samog Waldingerovog crteža.«

Miroslav Kraljević uz Račića i Becića stvara najoriginalniji izraz našeg slikarstva u početku XX st. Već ih u Münchenu smatraju »Hrvatskom školom«. Kraljeviću, slikaru naših ljudi i krajeva, bliska je spoznaja »da je u umjetnosti bitan žar instinkta i vjernost onom u čemu je čovjek rođen«. Preuzima samo ona tehnička iskustva koja proizlaze iz srodnog umjetničkog osjećanja. Glavne pouke njegova slikarstva su Velázquez, Jordaens, Manet i — Slavonska Požega, koja je Kraljeviću kao Proustu Combray »mjesto u kojem njegov najdublji intimitet nalazi svoj najneposredniji izraz«. Rafiniranim ili snažnim potezima kista otkrivao je slikarski senzibilitet izuzetne darovitosti. München i Pariz bili su mu potrebni da bi prepoznao pikturne ljepote svoga zavičaja.

Za slikarski početak Vladimira Becića značajan je susret s Leiblovim reprodukcijama. Za njegovu prvu objavljenu sliku može se reći da je pravi slikarski glas o Kanižlićevoj, Katančićevoj i Kozarčevoj Slavoniji. »Mlada seljanka uz zemljanu krušnu peč« zarana otkriva njegov smisao za čistu likovnost predmeta i pojava, a još više »Mrtva priroda s bijelim zemljanim vrčem«. Obogaćuje naše slikarstvo postupkom sinteze volumena, a veliku Münchensku i parisku naobrazbu primjenjuje na prirodi svoga kraja. Becićeva je umjetnost izraz slikarske radosti i snage poput hrasta na njegovoj poznatoj slici

Djetinjstvo Vladimira Filakovca provedeno uz Dunav u Vukovaru bilo je presudno za njegov razvoj u »jedinog pravog hrvatskog animalista«. Značajno je i njegovo školovanje u Budimpešti u varijanti likovnog izraza mađarske pedagogije koja preuzima iskustva tonskog slikarstva od Rembrandta do Courbeta. I upravo ovo peštansko slikarstvo Filakovca mnogima je nepoznato. Možda su poznatija fina sivila bečke faze — njegov pendant slikama Račića, Becića i kasnije Babića i Šulentića. U preobrazbi njegova slikarstva Hvar je

odigrao značajnu ulogu za prijelaz od tamnog tona u svijetlu boju i promjenu palete Courbetta i Maneta u paletu fauvista — na slikanje čistom bojom.

Ljudevit Šestić je »slikar svjetla«, najbliži impresionizmu od svih naših slikara. Sjevernohrvatski riječni pejzaž dobio je s njim pravog nastavljača tradicije koju su započeli N. Mašić, F. Kovačević i S. Raškaj. Volumen vinograda, šuma i obala Orljave u ranijim slikama konstruirala tonom. Galerijsku sintezu kasnije zamjenjuje analizom boje u prirodi, volumen atmosferom, postupke starotalijanskog i nizozemskog slikarstva modernim francuskim. Prošao je put, kao većina slikara starije generacije, od tamne sinteze tona svijetloj analizi boje, ali je njegov prijelaz impresionizmu bio potpun.

Ivan Domac ostvaruje pejzaž u kojem je odrastao. Njegov kist kao da slijedi pera Josipa i Ivana Kozarca u slikanju žara i gašenja slavonskog pejzaža i života uopće. Opsjednut vizuelnom meditacijom strastveno slika Slavoniju — »njene žene i ugašene breskve, njezine vinograde i ubijene fazane, njezine vrganje i trulu svilu večernjeg sutona«. Umjetnici rođeni između Save i Drave kao da najradije portretiraju zemlju i ljude upravo tog kraja. »Kraljević daje slavonski temperament, Becić snagu, Petrović smijeh, Radauš ekstatičnost, Domac po vlastitim riječima atmosferu večernjeg prostora i tišine.«

Kipar Vanja Radauš u bogatom i raznovrsnom opusu »ušao je i u jedan život oblika do njega slikarski donekle, a kiparski nikako neprimijećen: u folklor našeg sjevera«.

Porijeklo iz sjeverne Hrvatske djelovalo je na predispoziciju njegova likovnog govora. »Radauš je od najranijeg doba nosio u sebi sklonost da stvori modernim sredstvom plastički jezik sličan književnom i slikarskom izrazu njegovih zemljaka.« Izuzetna osjetljivost za sve što je ljudsko i tragično potiče njegovu stvaralačku snagu da u ciklusima »Tifusari« i »Panopticum croaticum« ostvari originalni izraz u registrima naturalizma, sim-

bolizma i nadrealizma. Poema o tragičnim sudbinama istaknutih ljudi hrvatske povijesti i kulture »Panopticum croaticum« sa skulptorskim izrazom u kojem je društvena stvarnost poistovjećena do vlastitog intimiteta predstavlja Radauš kao umjetnika za koga je ljudski sadržaj iznad formalne likovnosti.

Poznata po svojoj osebujnoj književnosti a manje po svom likovnom govoru — unatoč značajnom osjećkom slikarskom krugu i njegovu kontinuitetu — Slavonija s ovom knjigom dobiva pisca koji otkriva likovni ekvivalent njezinoj književnosti u djelima autentičnog umjetničkog izraza. Uspoređujući slikarska i književna ostvarenja Peić revalorizira likovno stvaralaštvo Slavonije XIX i XX st. naglašavajući važnost da bude bogatije zastupljeno u zbirkama Osijeka, Vukovara i drugih gradova. Revalorizirala ga i po značajkama koje Matoš, poznavalac naše ali i svjetske kulture, smatra neophodno potrebnim za hrvatsku umjetnost — po umjetničkom izrazu o našim ljudima i krajevima. Zato je i ova Peićeva knjiga shvatljiva iz posebnosti naših prilika u kojima nužna nastojanja za afirmacijom najsuvremenijeg zahtijevaju usporedno vrednovanje još uvijek nedovoljno poznate tradicije. Pisani osebujnim beletrističkim stilom s likovno-poetskim simbolima i riječima koje govore ali i sugeriraju o vrijednostima nacionalne likovne baštine, Peićevi su eseji i glas više našem društvu o odgovornosti prema umjetničkim djelima prošlosti i sadašnjosti, prema djelima koja nisu samo dokument nego i umjetnički doživljaj i poseban izraz naše kulture.